

בדרו אמונה

במשנת מרן רשכבה"ג הדרך אמונה זללה"ה

בס"ד
פר' מצורע - חג הפסח
גיליון רמ"ג
שנה ה'
ניסן תשפ"ד

כשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך - הנהגות רבינו הקדוש מרן זצוק"ל בליל הסדר לוקט ונערך מתוך קונטרס דקדוקי מלוות

- ז. את הכוסות היה ממלא ביין ולא במיץ ענבים 6.
6. אף שדעת רבינו שמיץ ענבים נחשב בכלל יין לענין קיום שמחה בחג ועוד, מ"מ לענין ד' כוסות שמבואר בגמ' (פסחים ק"ט ב') שתיקוהו משום דרך חירות, החמיר על עצמו לקיימם ביין דווקא. והחזו"א נהג ליקח מיץ ענבים לד' כוסות, לפי שמחמת בריאותו לא היה יכול לשתות יין. וכן רבינו לעת זקנותו כשנאסר עליו שתיית יין מפני צורך בריאותו, שתה מיץ ענבים לד' כוסות.
- ח. את הכוס הראשון היה ממלא ביין בלבד 7, ובשאר ג' הכוסות היה מוזג את היין במים 8.
7. שאינו מוזגו במים ביאר שהוא משום שמחת יו"ט, לפי המבואר בגמ' (פסחים ק"ח ב') שיש לשתות יין בליל יו"ט דפסח משום שמחת יו"ט, והלא כתב הרמ"א (רע"ב, ה') שיינות שלנו טובים יותר בלי מזיגת מים, לכן שתה כוס ראשון בלא מזיגה לצאת בו ידי שמחת יו"ט, ושאר הכוסות עם מזיגה ויצא בהם ידי חובת ד' כוסות, ולענין דרך חירות אין המזיגה מגרעת.
8. ואמר רבינו בשם החזו"א שביינות שלנו אפשר למוזגם במים עד שליש, כלומר שני שליש יין ושליש מים, ומ"מ אין כל היינות שוים בזה. (מעשה איש ז', קמ"א). ובזמן חז"ל שהיו היינות חזקים היו מוזגים על חלק א' של יין, שלש חלקים של מים.
- ט. כוס הראשון 9 שתה כולו 10, ואעפ"כ היה נזהר שלא לצאת מהחזר מהקידוש עד אחרי אכילת המצה 11.
9. כדי לשתות את כל הרביעית ולצאת בכך גם משום קידוש במקום סעודה, שיש דעה הסוברת כן כמבואר במשנ"ב (רע"ג, כ"ב כ"ז. וראה בשעה"צ שם, כ"ט), ומרויח בזה את חשש ההפסק שיש ע"י קריאת ההגדה בין הקידוש לסעודה, [וכתב הרמ"א (רע"ג, ג') שבשביל שיהא קידוש במקום סעודה יש לאכול לאתרו אחר הקידוש או שיהא במחשבתו כן, עי"ש. וע"י במשנ"ב (שם, י"ד)]. וכך הסביר רבינו במכתב את הנהגת החזון איש בזה.
10. אבל כוסות האמצעיים לכתחילה יש לשתות כולו ובדיעבד די ברובו, כמו שביאר המשנ"ב (תע"ב, ל') דברי השו"ע (שם, ט') שכתב שישתה כולו או רובו. וכן נהג החזו"א לשתות רוב הכוס בכוסות האמצעיים. (סה"ז כ"ג, ל"ז).
11. כדי שלא יהא הפסק בשינוי מקום בין קידוש לסעודה, כמבואר במשנ"ב (רע"ג, ג') שלכתחילה טוב שלא לסור ממקום שקידש, עי"ש. והחזו"א היה מקפיד בזה מאד.

- א. רבינו היה יושב כל ה"סדר" כשהוא לבוש בקיטל, וחבוש בשטריימל.
- ב. לא הקפיד על סדר הנחת הסימנים ע"ג הקערה, אלא הניחם כפי המזדמן.
- ג. רבינו היה אומר בתחילה את כל סימני הסדר 1, ולאחר מכן היה מכריז בקול רם לפני כל סימן.
1. דן רבינו שלפני נטילת ידים לסעודה יש להכריז: "רחצה מוציא מצה מרור כורך", כדי שלא להפסיק בין הנטילה לברכת המצה, ובין ברכת המצה לאכילת המרור והמצה של הכורך. ומ"מ לא פסיקא ליה דבר זה בבירור, דאפשר שהוא מענין הסעודה ואינו נחשב להפסק.
- ד. נהג להניח לפני כל א' מהנשואים ג' מצות 2, אבל קערה סידר רק לפניו.
2. הביא רבינו בספר הזכרונות (כ"ג, נ"ו) שלא נהגו להקנות המצות כשהיו אצל החזו"א בין לקטנים ובין לגדולים. וצ"ע לדברי אביו בספרו קה"י (ב"מ סי' מ"ח) שדן בענין מזמין את חבירו לאכול אצלו אם קנה האוכל מה שנותנים לפניו. וכתב דאפילו אם לא קנה קודם האכילה, מ"מ בשעת האכילה ממש שפיר זוכה בו, כמו שנראה בדברי התוס' (פסחים כ"ט א' ד"ה בדין עי"ש).
- ה. היה מחלק קליות ואגוזים 3 לפני הקידוש 4.
3. רבינו היה רגיל לחלק קליות ואגוזים לכל המסובין שאינם נשואים, ואפילו לגדולים. [וסיפר בנו הגרא"ש שליט"א, כשהיו הולכים לפני הסדר לאמירת גוט יו"ט לבית זקנו הקה"י, היה נותן להם קליות ואגוזים לפני מנין הילדים של כל א'. וכמה פעמים הוסיף עוד א', ובאותה שנה היה נולד בן נוסף למשפחה].
4. בגמ' (פסחים ק"ח ב') נתבאר שיש לחלק קליות ואגוזים לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו. ולא נתבאר בפירוש מתי יש לחלק להם. ודקדק רבינו מהשו"ע שיש ליתן את הקליות והאגוזים לפני הקידוש, לפי שכתב דין זה של חילוק קליות (תע"ב, ט"ז) לפני שכתב דין הקידוש (תע"ג, א'), וכן נראה מדברי שו"ע הרב (תע"ב, ל"א) שכתב שיש לחלקם לפני עשיית הסדר. אמנם אמר רבינו שיש לומר לתינוקות שראוי להמתין מלאכול עד אחר הקידוש.
- ו. גם בליל הסדר, היה עושה עיטור סביב הכוס, על אף דוחק המקום 5.
5. כן היה משתדל לעטר גם בשאר הכוסות של הלילה, ולכך כל הזמן היו מונחים סביב הגביע שלו ששה גביעים.

י. גם כוס רביעי שתה כולו 12.

12. כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה לכו"ע, כמבואר במשנ"ב (תע"ב, ל'), והיינו לפי המבואר בשו"ע (או"ח ק"צ, ג') שיש ספק שיעור ברכה אחרונה במשקין אם הוא בכזית (=שליש רביעית) או ברביעית, ולכך כל השוטה יותר מכזית עד רביעית הוא בכלל הספק, וכיון שצריך לשתות רוב הכוס שהוא יותר מכזית, הרי הוא נכנס לספק חיוב ברכה אחרונה, וכדי לברך לכו"ע יש להקפיד לשתות כל הרביעית, כדי שיתחייב בברכה אחרונה לכו"ע.

יא. היה מיטב על גבי מיטה עם כריות מן הצד 13.

13. וכך היה נוהג אביו הקה"י. ונשאל אם מועיל הסיבה על כריות העומדות על משענת הכסא שיושב בו, ואמר שאין זה נחשב הסיבה אלא שראשו עקום, והסיבה היינו הסיבת כל הגוף ולא הטיית הראש לחוד.

יב. בבית רבינו היו הנשים ג"כ מסיבות 14 כדין נשים חשובות 15.

14. כמש"כ הרמ"א (תע"ב, ד') שכל הנשים שלנו מיקרי חשובות. ואף שהוסיף שלא נהגו להסב כיון שסמכו על דברי הראב"י שסובר שבזה"ז אי"צ להסב. העדיף רבינו להחמיר כדברי הרמ"א, ולא להקל ע"פ דברי הראב"י שהוא דעת יחידאה. וכיו"ב ראה בחוט שני (פסח, קפ"ח) ובמבית לוי (פסח, רצ"ו) שכתבו שיש לנשים להסב מעט.

וכתב רבינו בספרו טעמא דקרא (עניני פסח) שנוהג בזה ע"פ הוראת אביו הקה"י, ואמר הטעם שכיון שכשאינן הבעל מקפיד על האשה אם תסב, חייבת להסב, אך קטנות נראה דאי"צ להסב. ומובא במנהגי החת"ס שכן היו נוהגין הנשים שבביתו להסב.

15. כמבואר בגמ' (פסחים ק"ח א') שאם אשה חשובה היא צריכה הסיבה, וכתב הרמ"א (תע"ב, ד') שכל הנשים שלנו חשובות. וביאר רבינו שמה שאמרו בגמ' (שם) פרקין לא שמה הסיבה, היינו באשה, דאיש בלא"ה אסור לישיב פרקין. (תשובות הגר"ח ח"ג סי' ק"ס).

ואמר רבינו מאימתי נעשו הנשים שלנו חשובות, מעת חרם דרבינו גרשם שתיקן שלא ישאו ב' נשים ושלא יגרשו את הנשים בעל כרחן. וביאר לפי זה שהמחבר והרמ"א הולכים לשיטתם, שכתב המחבר (אהע"ז ס"א, י') שלא פשטה תקנת רבינו גרשם בכל הארצות, וגם לא החרים אלא עד סוף האלף החמישי, ולכך פסק כאן בסתמא שנשים אינן צריכות הסיבה. אך מהרמ"א (שם) מבואר דגם האידנא איכא לחדר"ג, ולהכי שפיר כתב דהנשים שלנו מיקרי חשובות. (טעדי"ק לפסח).

יג. היה אוכל כזית מן הכרפס 16.

16. שכ"כ במעשה רב להגר"א (סי' קצ"א) שאכל כזית. והביא רבינו בספר הזכרונות (כ"ג, ל"ח) שכן נהג החזון איש. ואמר רבינו שהחזון איש אמר שכן משמע בגמ', ע"י מה שכתב הב"ח (סי' תע"ג ד"ה ומ"ש ואין), וכ"כ הביא ד"ה (תע"ג, ד"ה פחות) בדעת הרמב"ם, וכדבסמוך.

וע"י הביא ד"ה (תע"ג, ו' ד"ה פחות) שהעיר שבפחות מכזית אין צריך נטילת ידים כדין האוכל דבר שטיבולו במשקה, ואף שבשו"ע (שם) כתב לאכול פחות מכזית, וביאר המשנ"ב טעמו כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה.

ואמנם בביאור"ל נשאר בזה בצ"ע לדינא, וכנראה שרבינו חשש לזה. ולענין חסרון ברכה אחרונה סמך רבינו על מש"כ המשנ"ב (שם, נ"ו) שכיון שברכת בפה"א שבירך על הכרפס הולך גם לענין המרור, על כן אפילו אם אכל כזית לא יברך ברכה אחרונה. [וע"י מה שהוסיף על כך בביאור"ל ד"ה ואינו].

יד. לא הי' ניח"ל מגניבת האפיקומן, וכך נהגו אצלו שלא גונבים האפיקומן 17.

17. ואמר רבינו שהחזון איש הקפיד ע"ז מפני שזה מרגיל לגניבה. [וראה במנח"ח (רכ"ד, ד') מש"כ כיו"ב לענין גזל עכו"ם, שאף שמדינא מותר, מ"מ עלול ללמוד בכך מידה גרועה, עיי"ש. וראה גם במשך חכמה (דברים כ"א, י"ח) בטעמא דאין בן סורר ומורה נעשה בירושלים, דכיון שאוכלים בשר הרבה ויין מע"ש בירושלים, לכן אין חטא אם בא הנער אל מדת הזוללות].

וסיפר לי דודי הגר"מ ברזם שליט"א שפעם נשאל הקה"י ע"י מי שנתקע לו אסימון בטלפון ציבורי ונמצא ששילם בלא לקבל אפשרות לשיחה, האם יכול לעשות שיחה חנים ע"י שיחזיק באסימון ע"י חוט וכדו'. ואמר לו הקה"י שאף אם בדיני ממונות הוא צודק שמגיע לו שיחה בטלפון, מ"מ צורת פעולה זו היא בכלל האמור בגמ' (ברכות ה' ב') בתר גנבא גנוב וטעמא טעים, שהרי גם רב הונא ידע שהאריס גונב לו כהנה וכהנה כמבואר בגמ', ואעפ"כ היה עליו טענה במה שלקח ממנו באופן של גניבה.

טו. רבינו היה נוהג לקרוא את ההגדה בניגון, ובדרך כלל לא היה מוסיף פירושים, ואם היה נשאל משהו 18 היה משיב בקיצור 19.

18. סיפר רבינו ששאל את החזון איש בליל הסדר, מה הכוונה במה שאומרים אילו קרבנו להר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, מה היה לנו מהקירוב להר סיני בלא מתן תורה. והשיבו החזון איש שכך דרך המשבח שהוא מונה ומחשב כל פרט ופרט.

19. רבינו היה אומר שאת שיעור כל "המרבה" לספר ביציאת מצרים, כבר קבע בעל ההגדה בנוסח ההגדה, כלומר שבסיפור ההגדה יוצאים גם חובת הריבוי בסיפור יציאת מצרים, והמוסיף על כך אף שהוא משובח כנראה בדברי חז"ל, מ"מ מוסיף על מה שחייב מעיקר הדין.

טז. היה שופך מן הכוס עם האצבע 20.

20. וכן היה נוהג החזון איש לזרוק מעט עם האצבע.

יז. מהמצה שבקערה די ליתן לכל אחד משהו 21, ושיעור כזית אפשר להשלים ממקום אחר 22.

21. שדי באכילת משהו מפרוסת המוציא, ואפילו בשבת בעלמא נוהג כן רבינו, שמהחלה שמברך עליה ברכת המוציא נותן לכל אחד משהו, ואינו מקפיד על כזית ממנה בדווקא. [ובספר שער המועדים (להגר"ד ספטימוס שליט"א, עמ' ר"צ) כתב ששמע מרבינו שצריך ליתן משהו משני המצות, ולא די ליתן מן המצה העליונה שבירך עליה המוציא].

22. והעיד בנו הגרא"י שליט"א שהיה מכין להם מתחילה קודם הברכה, שלא יבא לידי הפסק טובא בין הברכה לאכילה, ומיד כשיקבלו משהו מן המצות שבירך עליהם, יצרפוהו עם מה שיש בידם, כדי להשלים את השיעור ויאכלו מיד.

גא העתירו בתפילה ובתחנונים לרפואת תלמידו ומקורבו של רשכבה"ג מרן זצוק"ל הרה"ג ר' מיכאל אריה בן פרומא שטיגל שליט"א הזקוק לרחמי שמיים מרובים.